

**И. К. АХУНБАЕВ АТЫНДАГЫ КЫРГЫЗ МАМЛЕКЕТТИК
МЕДИЦИНАЛЫК АКАДЕМИЯСЫ**

**Б. Н. ЕЛЬЦИН АТЫНДАГЫ КЫРГЫЗ-РОССИЯ СЛАВЯН
УНИВЕРСИТЕТИ**

Д 14.23.690 диссертациялык кеңеши

Кол жазма укугунда
УДК 614.213(575.2)

ТУРГУНАЛЫ КЫЗЫ ГУЛИРА

**КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНДА МЕДИЦИНАЛЫК АЙЫМДАРДЫ
ДАЯРДОО СИСТЕМАСЫНЫН УЮШТУРУУЧУЛУК
АСПЕКТИЛЕРИНИН ИЛИМИЙ НЕГИЗДЕМЕСИ**

14.02.03 – коомдук саламаттык жана саламаттыкты сактоо

Медицина илимдеринин кандидаты окумуштуулук
даражасын изденип алуу үчүн жазылган диссертациянын
авторефераты

Бишкек – 2025

Иш Б. Н. Ельцин атындагы Кыргыз-Россия Славян университетинин коомдук саламаттык жана саламаттыкты сактоо кафедрасында аткарылган.

Илимий жетекчиси: **Касиев Накен Касиевич**
медицина илимдеринин доктору, профессор,
Б. Н. Ельцин атындагы Кыргыз-Россия Славян университетинин коомдук саламаттык жана саламаттыкты сактоо кафедрасынын башчысы

Расмий оппоненттер: **Джумалиева Гульмира Артыкбаевна**
медицина илимдеринин доктору, профессор,
И. К. Ахунбаева атындагы Кыргыз мамлекеттик медициналык академиясынын стратегиялык өнүгүү жана эл аралык байланыштар боюнча проректору

Камынина Наталья Николаевна
медицина илимдеринин доктору,
Россия Федерациясынын мамлекеттик бюджеттик мекемесинин «Москва шаардык саламаттык сактоо департаментинин саламаттыкты сактоону уюштуруу жана медициналык башкаруу боюнча илимий-изилдөө институтунун» илимий иштер боюнча директордун орун басары

Жетектөөчү мекеме: С. Д. Асфендияров атындагы Казак улуттук медицина университети, «Коомдук саламаттыкты сактоо» илимий комитети (050012, Казакстан Республикасы, Алматы, Толе Би көч., 94).

Диссертацияны коргоо 2024-жылдын 23-июнунда саат 15:00 медицина илимдеринин доктору (кандидаты) окумуштуулук даражасын коргоо боюнча И. К. Ахунбаев атындагы Кыргыз мамлекеттик медициналык академиясы жана тең уюштуруучу Б. Н. Ельцин атындагы Кыргыз-Россия Славян университетине караштуу Д 14.23.690 диссертациялык кеңешинин отурумунда өткөрүлөт, дареги: 720020, Бишкек ш., Ахунбаев көч., 92, жыйындар залы. Диссертацияны коргоо боюнча видеоконференциянын шилтемеси: <https://vc.vak.kg/b/142-c9g-rqj-fbe>

Диссертация менен И. К. Ахунбаев атындагы Кыргыз мамлекеттик медициналык академиясынын (720020, Бишкек ш., Ахунбаев көч., 92), Б. Н. Ельцин атындагы Кыргыз-Россия Славян университетинин (720000, Бишкек ш., Киев көч., 44) китепканаларынан жана <https://vak.kg> сайтынан таанышууга болот.

Автореферат 2025-жылдын 22-майында таркатылды.

Диссертациялык кеңештин окумуштуу катчысы
медицина илимдеринин кандидаты, доцент **Д. Д. Ибраимова**

ИШТИН ЖАЛПЫ МҮНӨЗДӨМӨСҮ

Диссертациянын темасынын актуалдуулугу. Медайымдык кызмат - саламаттык сактоо системасынын маанилүү звеносу жана курамдык бөлүгү [Т. В. Демидова, 2020; Н. Н. Камынина жана авторлош., 2024]. Саламаттык сактоо системасында жүргүзүлүп жаткан реформа заманбап талаптарга ылайык орто медициналык билими бар адистерди даярдоо максатында учурдагы медайымдык иш системасын жакшыртууну талап кылат [А. В. Крючкова, 2020; Ш. Сакибаева, 2021].

Ошондуктан, 2019-2023-жылдарга Кыргыз Республикасында медайымдык ишти жана билим берүүнү өнүктүрүү программасынын негизги милдеттери болуп медайымдык билим берүүнү реформалоо стратегиясын иштеп чыгуу жана ишке киргизүү, ошондой эле медайымдык ишти реформалоо компетенцияларын иштеп чыгуу жана өнүктүрүү саналат. Бул программанын артыкчылыктуу багыты практикалык багытталган билим берүү процессин калыптандыруу, медайымдык билим берүүнүн мамлекеттик билим берүү стандарттарын жакшыртуу, медайымдык иш адистерин даярдоодо практикалык багытты күчөтүү, үзгүлтүксүз медайымдык билим берүү системасын өркүндөтүү жолу менен саламаттык сактоонун талаптарына жана муктаждыктарына ылайык медайымдык билим берүүнү реформалоо болуп саналат [2019-2023-жылдарга Кыргыз Республикасында медайымдык ишти жана билим берүүнү өнүктүрүү программасы] [Текст]. Бишкек, 2019. – 42 б.].

Азыркы учурда эмгек рыногу, анын ичинде орто медициналык кызматкерлердин эмгек рыногу билим берүү мекемесинин бүтүрүүчүсүн кесиптик даярдоого жогорку талаптарды коет. Бүтүрүүчүнүн жана медициналык мекеменин экономикалык натыйжалуулугу кесипкөйлүктүн деңгээлине, бүтүрүүчүлөрдүн жалпы жана кесиптик компетенцияларынын канчалык деңгээлде калыптангандыгына, адистин сапаттык кесиптик көрсөткүчтөрүнө көз каранды [Л. И. Каспрук 2020; А. Б. Ходжаян, 2020; J. Jones-Schenk, 2025]. Ошол эле учурда ар кандай заманбап уюштуруучулук окутуу технологияларын колдонуу менен орто медициналык кызматкерлерди даярдоого чоң маани берилет.

Окутуунун заманбап медайымдык технологияларын киргизүү медициналык айымдарды даярдоонун сапатын жогорулатууга өбөлгө түзөт [А. Ю. Бражников жана авторлош., 2007; Э. О. Ыбыкеева, 2015; А. В. Крючкова жана авторлош., 2022].

Бирок медайымдардын милдеттерин жана компетенцияларын жетишсиз түшүнүү, кесиптик билимдин жана мотивациянын төмөн деңгээли, ошондой эле кесиптин кадыр-баркынын начардыгы Кыргыз Республикасында

медайымдык иштин өнүгүшүнө терс таасирин тийгизди [S. H. Yang et al., 2024].

Заманбап талаптарга ылайык медайымдардын ишмердүүлүгүнүн ролунун жана маанисинин жогорулашына байланыштуу, окуу процессин уюштурууну жакшыртпай туруп медициналык жардамды уюштурууга жана структурасына жаңыча мамиле кылуу мүмкүн эмес [Н. Н. Камынина, 2021; М. М. Макарова и авторлош., 2021; Т. В. Матвейчик, 2021].

Акыркы жылдары республикада медайымдык билим берүүнү жана медайымдык ишти өнүктүрүүнүн ар кандай багыттары боюнча чектелген сандагы изилдөөлөр жүргүзүлгөн [М. Ж. Мамырбаев, 2012; Э. О. Ыбыкеева, 2015; А. А. Аманбеков, 2023].

Саламаттык сактоону жана медайымдык билим берүүнү реформалоо шартында медициналык айымдарды даярдоо системасы саламаттык сактоо системасынын заманбап талаптарын эске алуу менен андан ары илимий негиздөөгө муктаж. Жогоруда айтылгандар бул изилдөөнүн актуалдуулугун аныктады.

Диссертациянын темасынын артыкчылыктуу илимий багыттар, ири илимий программалар (долбоорлор), окуу жана илимий мекемелер тарабынан жүргүзүлүп жаткан негизги изилдөө иштери менен байланышы. Диссертациялык иш өз демилгеси менен аткарылган.

Изилдөөнүн максаты: Саламаттыкты сактоо системасынын заманбап талаптарын эске алуу менен Кыргыз Республикасында «Медайымдык иш» адистиги боюнча орто кесиптик даярдоо деңгээлинде медайымдарды даярдоону оптималдаштыруу боюнча чараларды илимий жактан негиздөө.

Изилдөөнүн милдеттери:

1. Кыргыз Республикасында орто медициналык кызматкерлерди даярдоо системасынын динамикасында медициналык айымдар менен камсыз болушун жана медициналык колледждердин бүтүрүүчүлөрүн ишке орноштуруу проблемаларын иликтөө.

2. Текшерүү баракчалардын негизинде окутуунун деңгээлине эксперттик баа берүү, орто звенодогу адистерди даярдоонун сапатын, билим берүү процессине канааттанууну жана студенттердин кесип тандоосуна түрткү берүүнү талдоо.

3. Медициналык айымдарды даярдоонун сапатын жогорулатууга багытталган «Медайымдык иш» адистиги боюнча медициналык айымдарды орто кесиптик даярдоо боюнча билим берүү программаларын талдоо.

4. Кыргыз Республикасында медициналык айымдарды орто кесиптик даярдоо системасынын билим берүү процессинин сапатын жогорулатууга жана эл аралык стандарттарга ылайык медициналык айымдарды калыптандырууга көмөк көрсөтүүчү уюштуруу моделин илимий негиздөө.

Алынган жыйынтыктардын илимий жаңылыгы.

1. Медициналык айымдар менен камсыз болушуна, республиканын мамлекеттик, жеке медициналык колледждеринде орто медициналык кызматкерлерди даярдоого жана акад. И. К. Ахунбаев атындагы жана «Авиценна билим» Каракол медициналык колледжинин бүтүрүүчүлөрүн ишке орношуусуна талдоо жүргүзүлдү.

2. Окутуучуларды даярдоонун усулдук деңгээли аныкталды, окуу процессинин натыйжалуулугу жана орто звенодогу адистерди даярдоонун сапаты бааланды. Студенттердин билим берүү процессине канааттануусуна жана медициналык колледжде кесип тандоосунун себептерине таасир этүүчү факторлор да аныкталган.

3. Биринчи жолу медициналык айымдарды орто кесиптик даярдоо билим берүү программаларын талдоонун негизинде медициналык билим берүүнүн сапатын жогорулатуу үчүн аларды жакшыртуу зарылдыгын көрсөткөн усулдук аспекти аныкталды.

4. Биринчи жолу «Медайымдык иш» адистиги боюнча адистерди орто кесиптик даярдоо системасынын жаңы модели иштелип чыкты, ал медайымдык иштин адистерин даярдоонун сапатын жогорулатууга жана билим берүү кызматтарынын рыноктун заманбап талаптарына ылайык келүүсүнө өбөлгө түзөт.

Алынган жыйынтыктардын практикалык маанилүүлүгү. Изилдөөнүн материалдары билим берүү процессинин жаңы талаптарына ылайык медициналык айымдардын орто кесиптик даярдыгынын компетенцияларын кеңейтүүдө колдонулду. Жүргүзүлгөн изилдөөлөрдүн негизинде «Медайымдык иш» адистиги боюнча орто кесиптик медициналык билим берүүнүн билим берүү программасын өркүндөтүү боюнча сунуштамалар иштелип чыккан.

Изилдөөнүн натыйжалары «Медициналык практикада медайымдык иш адистеринин коммуникативдик көндүмдөрү» дисциплинасынын окуу программасын иштеп чыгууда колдонулган жана «Кэриэ девелопмент» билим берүү борборунда окутуучулардын квалификациясын жогорулатуу курсу катары киргизилген (26.08.2024-ж. киргизүү актысы). «Медициналык практикада медайымдык иш адистеринин коммуникативдик көндүмдөрү» сабагынын окуу программасы Кыргыз Республикасынын Медициналык колледждеринин ассоциациясы тарабынан жактырылган жана 2025-жылы республиканын медициналык колледждерин окуу процессине киргизүү сунушталган (20.01.2025-ж. киргизүү актысы).

Инсандар аралык баарлашуу көндүмдөрү боюнча иштелип чыккан элективдүү курс акад. И. К. Ахунбаев атындагы Каракол медициналык колледжинин окуу процессине киргизилген (киргизүү актысы 29.08.2024 ж.).

Издөнүчүнүн жеке салымы. Автор тарабынан ата мекендик жана чет өлкөлүк адабияттардын булактары талданды, илимий изилдөө методологиясы иштелип чыкты, материалдар топтому, материалды статистикалык иштеп чыгуу, натыйжаларды чечмелөө жана талкуулоо ишке ашырылды, ошондой эле «Медициналык практикада медайымдык иш адистеринин коммуникативдик көндүмдөрү» сабагынын окуу программасы, инсандар аралык баарлашуу көндүмдөрү боюнча элективдүү курс иштелип чыкты жана апробацияланды.

Диссертациянын коргоого коюлуучу негизги жоболору:

1. Кыргыз Республикасынын калкынын орто медициналык кызматкерлер, анын ичинде медициналык айымдар менен камсыз болушунун төмөндөө тенденциясы аныкталды. Орто кесиптик даярдыктагы билим берүү мекемелеринин көбөйгөнүнө карабастан, студенттердин санынын төмөндөө тенденциясы байкалууда. Бүтүрүүчүлөрдүн ишке орношуусунун мониторинги эмгек карьерасынын башталышында тажрыйбасы жок жаш адистер үчүн ылайыктуу бош орундардын жоктугун жана айлык акынын жетишсиздигин көрсөттү.

2. Текшерүү баракчаларын колдонуу менен медициналык колледжде окутуунун сапатына эксперттик баа берүү медициналык колледждин студенттеринин кесиптик көндүмдөрүн калыптандыруу боюнча педагогикалык чеберчиликтин жана окуу процессин уюштуруунун жогорку методикалык деңгээлин көрсөттү.

3. «Медициналык практикада медайымдык иш адистеринин коммуникативдик көндүмдөрү» дисциплинасынын иштелип чыккан жана апробацияланган окуу программасы бейтаптар менен баарлашуу көндүмдөрүн алууга, бейтаптардын ден соолугуна мониторинг жүргүзүү үчүн санариптик технологияларды колдонууга, кесиптештер менен өз ара аракеттенүүнү жакшыртууга, стрессти жана эмоцияны башкарууга, бейтаптардын ар кандай категориялары менен баарлашуунун өзгөчөлүктөрүнө жана ар бир бейтапка жекече мамиле кылууга багытталган.

4. «Медайымдык иш» адистиги боюнча орто кесиптик билим берүүнүн иштелип чыккан модели кесиптик стандартты, аккредитациялык талаптарды, орто звенодогу адистердин орточо кесиптик даярдыгынын сапатын камсыз кылуучу саламаттык сактоо системасынын эмгек рыногунун заманбап талаптарын эске алуу менен негизделген.

Диссертациянын натыйжаларын апробациялоо. Изилдөөнүн негизги натыйжалары: «Саламаттык сактоо системасында медайымдын ролу» деген илимий-практикалык конференциясында, Бишкек ш., 2021-жылдын 26-27-майы (Бишкек, 2021); Б. Н. Ельцин атындагы Кыргыз-Россия Славян университетинин медицина факультетинин эл аралык катышуусу менен «XXI-

кылымдагы фундаменталдык жана клиникалык медицинанын чакырыктары жана көйгөйлөрү» аттуу илимий-практикалык конференциясында, Бишкек ш., 2022-жылдын 29-апрели (Бишкек, 2022); Россия Федерациясынын Биринчи Президенти Б.Н. Ельцин атындагы Кыргыз-Россия Славян университетинин 30 жылдыгына арналган «XXI-кылымдагы фундаменталдык жана клиникалык медицинанын чакырыктары жана көйгөйлөрү» аттуу медициналык факультетинин республикалык илимий конференциясында, Бишкек ш., 2023-жылдын 28-апрели (Бишкек, 2023-жыл); «Евразиядагы интеграциялык процесстердин баалуулук негиздери» Эл аралык илимий-практикалык конференциясында, Москва ш., 2024-жылдын 28-29-марты (Москва, 2024-ж.).

Диссертациянын натыйжаларынын жарыяланышы.

Диссертациянын темасы боюнча 7 илимий макала жарыяланган, анын ичинен 5 макала импакт-фактор 0,1ден кем эмес РИЦИ системасы боюнча индекстелген рецензияланган басылмаларда жарыяланган.

Диссертациянын түзүлүшү жана көлөмү. Диссертация 147 беттен турат, киришүүдөн, адабий серептен, изилдөө методологиясынан жана ыкмаларынан, жеке изилдөөлөрдүн 3 баптарынан, корутундулардан, практикалык сунуштамалардан, тиркемелерден турат. Диссертация 29 таблица, 6 сүрөт менен иллюстрацияланган. Библиографиялык көрсөткүч 176 булакты, анын ичинде 63 чет элдик булакты камтыйт.

ДИССЕРТАЦИЯНЫН НЕГИЗГИ МАЗМУНУ

Киришүүдө диссертациянын темасынын актуалдуулугу негизделип, максаты, милдеттери, илимий жаңылыгы, алынган жыйынтыктардын практикалык мааниси жана коргоого коюлган диссертациянын негизги жоболору келтирилген.

1-бап. «Медайымдарды даярдоо системасынын заманбап тенденциялары (адабий сереп)». Саламаттык сактоо системасындагы медайымдар жөнүндө ата мекендик жана чет өлкөлүк изилдөөлөрдүн булактарына талдоо жүргүзүлдү, медайымдык билим берүүнүн көйгөйлөрү, чакырыктары, медициналык айымдарды даярдоодо клиникалык насаатчылыктын ролу, орто медициналык кызматкерлердин кесиптик циклинин маанилүү этабы катары ишке орношуу, бул диссертациялык иштин тандалган багытын жүргүзүүнүн актуалдуулугун негиздөөгө мүмкүндүк берди.

1.1 Саламаттык сактоо системасында медайым жана көйгөйлөр, медайымдык билим берүүнүн чакырыктары. Медайымдар саламаттыкты сактоо кызматтарын көрсөтүүнүн негизги элементи болуп саналат жана

алардын натыйжалуулугу медайымдык кызматкерлеринин кесипкөйлүгүнүн деңгээлине да, даярдоонун сапатына да көз каранды жана саламаттыкты сактоо системасынын кадрдык ресурсунун эң ири компоненттеринин бирин түзөт.

1.2 Медайымдарды даярдоодо практикалык окутуунун ролу. Медайымдардагы клиникалык насаатчылык практикалык көндүмдөрдү алууга, келечектеги адистерден клиникалык ой жүгүртүүнү өнүктүрүүгө, медайымдык жардамдын сапатын жогорулатууга өбөлгө түзөт.

1.3 Орто медициналык кызматкерлердин кесиптик циклинин маанилүү этабы катары ишке орношуу. Саламаттык сактоо кадрлары - бул тармактын интеллектуалдык потенциалы, ал узак мөөнөттүү даярдыкты, туруктуу кесиптик өнүгүүнү жана кылдат көңүл бурууну талап кылат. Кадрдык ресурстардын абалы саламаттык сактоо системасынын ишинин натыйжалуулугун, тактап айтканда калкка көрсөтүлүүчү медициналык жардамдын сапатын жана жеткиликтүүлүгүн аныктайт.

2-бап. Методология жана изилдөө ыкмалары.

2.1 Изилдөө методологиясы.

Изилдөөнүн объектиси медициналык колледждер жана медициналык колледждердин студенттери болгон.

Изилдөөнүн предмети: даярдоо системасы, билим берүү программалары, бүтүрүүчүлөрдү ишке орноштуруу.

Изилдөө 4 этапта жүргүзүлдү. Изилдөөнүн планы жана программасы 2.1.1-таблицада келтирилген. Бул этапта 2016-2023-жылдар аралыгында Кыргыз Республикасы боюнча орто медициналык кызматкерлер менен камсыз болуу, 28 Медициналык колледж боюнча динамикада республикадагы орто медициналык кызматкерлерди даярдоо системасы жана бүтүрүүчүлөрдү ишке орноштуруу иликтенди.

Ишке орношуудагы көйгөйлөр акад. И. К. Ахунбаев атындагы Каракол медициналык колледжинин (n=204) жана Бишкек шаарындагы «Авиценна билим» медициналык колледжинин (n=198) студенттерин анкеталоо аркылуу аныкталды.

Акад. И. К. Ахунбаев атындагы Каракол медициналык колледжинин (n=445) жана «Авиценна билим» медициналык колледжинин (n=228) бүтүрүүчүлөрүнүн ишке орношуусуна мониторинг жүргүзүлдү.

II этапта орто звенодогу адистерди даярдоонун сапатына, билим берүү процессине канааттануусуна жана медициналык колледждин студенттеринин кесип тандоосуна түрткү берүүчү факторлор бааланды. Окутуунун сапат факторлору боюнча анкеталоо жүргүзүлгөн (Акад. И. К. Ахунбаев атындагы КМК, n=204 жана «Авиценна билим» медициналык колледжи, n=198), билим берүү процесси (Акад. И. К. Ахунбаев атындагы КМК, n=250), медайымдын

келечектеги кесибин тандоого түрткү берүү (Акад. И. К. Ахунбаев атындагы КМК, n=250), бүтүрүүчүгө зарыл болгон билим жана практикалык көндүмдөр (n=84) жөнүндө.

Ар кандай медициналык дисциплиналар боюнча лекцияларды жана практикалык сабактарды окутуу деңгээлинин сапатын эксперттик баалоо текшерүү баракчаларынын жардамы менен жүргүзүлдү (n=39).

III этапта компетентенцияларды эске алуу менен «Медайымдык иш адистеринин медициналык практикада коммуникативдик көндүмдөрү» жана «Кесиптик психология» сабактарынын окуу программаларына салыштырмалуу талдоо жүргүзүлдү.

IV этапта медициналык жардам көрсөтүүнүн сапатын жакшыртуу боюнча натыйжалуу коммуникациялар маселелери боюнча 80 медициналык колледждердин окутуучуларына, 370 медициналык айымдарга, 204 бейтапка жана 112 саламаттык сактоо уюмдарынын жетекчилерине он-лайн социологиялык сурамжылоо жүргүзүлдү.

Инсандар аралык баарлашуу көндүмдөрү боюнча элективдүү курс акад. И.К. Ахунбаев атындагы Каракол медициналык колледжинин окуу процессине киргизилген. Окууну аяктаганда үч модуль боюнча анкеталоо жүргүзүлүп, алынган жоопторго ылайык упайлар берилди (n=31).

2.1.1-таблица – Изилдөөнүн планы жана программасы

№ п/п	Изилдөө этабынын милдети	Изилдөөнүн объектиси, предмети жана көлөмү	Изилдөө ыкмасы
1	Медициналык колледждердин бүтүрүүчүлөрүн иш менен камсыз кылуунун динамикасында жана проблемаларында Кыргыз Республикасында медициналык айымдар менен камсыз болуусун, орто медициналык кызматкерлерди даярдоо системасын изилдөө.	Изилдөө объектиси: медициналык колледждер. Изилдөөнүн предмети: орто медициналык кызматкерлер, медициналык айымдар менен камсыз болуу, даярдоо системасы, бүтүрүүчүлөрдү ишке орноштуруу. Изилдөөнүн материалы: Кыргыз Республикасынын Саламаттык сактоо министрлигинин электрондук саламаттык сактоо борборунун 2016-жылдан 2023-жылга чейинки статистикалык маалыматтары; Акад. И. К. Ахунбаев атындагы КМК бүтүрүүчүлөрүнүн ишке орношуусуна мониторинг жүргүзүүнүн маалыматтары (n=445) жана «Авиценна билим» медициналык колледжинин (n=228) 2019-жылдан 2024-жылга чейин; ишке орноштуруу боюнча анкета (КМК, n=204 жана «Авиценна билим» медициналык колледжи, n=198).	Ретроспективдүү, статистикалык, аналитикалык.
2	Текшерүү баракчалардын негизинде окутуу деңгээлине эксперттик баа берүү, орто звенодогу адистерди даярдоонун сапатын, билим берүү процессине канааттанууну жана студенттердин кесип тандоо мотивациясын талдоо.	Изилдөө объектиси: медициналык колледждердин студенттери жана окутуучулары. Изилдөөнүн предмети: билим берүү процессинин сапаты жана канааттануусу. Изилдөөнүн материалы: билим сапатынын факторлору боюнча анкета (КМК, n=204 жана «Авиценна билим» медициналык колледжи, n=198), окуу процесси боюнча анкета (n=250) жана кесип тандоого түрткү берүү (КМК, n=250), билим жана практикалык көндүмдөр боюнча анкета (n=84), КМКда окутуунун деңгээлин эксперттик баалоо боюнча текшерүү баракчалары (n=39).	Социологиялык, статистикалык, аналитикалык, эксперттик баалоо.
3	«Медайымдык иш» адистиги боюнча медайымдарды орто кесиптик даярдоо боюнча билим берүү программаларын талдоо.	Изилдөөнүн объектиси: билим берүү программалары. Изилдөө предмети: окуу пландарынын мазмуну. Изилдөөнүн материалы: «Медайымдык иш» адистиги боюнча кесиптик орто билим берүүнүн билим берүү программасы, «Медициналык практикада медайымдык адистердин коммуникативдик көндүмдөрү» жана «Кесиптик психология» дисциплиналары боюнча билим берүү программалары, окууга чейин жана андан кийин курсту аяктаган мугалимдер үчүн окуу тесттеринин жыйынтыктары (n=80).	Социологиялык, статистикалык, аналитикалык.
4.	Кыргыз Республикасындагы медайымдык кадрларды даярдоо системасынын уюштуруу аспектилери илимий жактан негиздөө.	Изилдөөнүн объектиси: орто медициналык кызматкерлерди даярдоо системасы, саламаттыкты сактоо уюмдарынын жетекчилери Изилдөө предмети: коммуникация көндүмдөрү, медайымдарды окутуу системасынын уюштуруу аспектилери. Изилдөөнүн материалы: медайымдарды окутуудагы негизги көйгөйлөрдү аныктоо үчүн анкета (n=112), медициналык жардамдын сапатын жогорулатуу үчүн натыйжалуу коммуникациялар боюнча анкета (370 медайым жана 204 бейтап), инсандар аралык байланыш көндүмдөрү боюнча анкета (n=31).	социологиялык, аналитикалык, уюштуруучулук моделдөө.

Эскертүү: КМК - акад. Ахунбаева И.К. атындагы Каракол медициналык колледжи.

Анкеталардын санын тандоонун көлөмүнүн репрезентативдүүлүгүн аныктоо үчүн негизги массивдин ыкмасы колдонулган, мында байкоолордун санынын көлөмү популяциянын белгилүү саны менен жалпы кабыл алынган усул боюнча аныкталган, ал 1720 бирдикти түзгөн. Изилдөөдө материалдын көлөмү – 2897 (анкета – 2778, текшерүү баракчалар – 39, окутуучулардын окутуу тесттери – 80) түзүп, бул тандоо көлөмүнөн ашып кетти.

2.2 Изилдөө ыкмалары. Изилдөөнүн төмөнкү ыкмалары колдонулду: аналитикалык, уюштуруучулук моделдөө, ретроспективдүү, социологиялык, статистикалык, эксперттик баалоо.

«Медициналык практикада медайымдык иш адистеринин коммуникативдик көндүмдөрү» билим берүү программасы боюнча окуудан өткөн саламаттык сактоо уюмдарынын жетекчилери, республиканын медициналык колледждеринин окутуучулары тарабынан толтурулган онлайн-анкеталар колдонулду. Анкета электрондук почта аркылуу санариптик түрдө таратылды.

Медайымдардын орточо кесиптик билим берүү тутумун эксперименталдык моделдөө үчүн окуу планын иштеп чыгууну камтыган концептуалдык моделдөө ыкмасы колдонулган; студенттерде калыптанышы керек болгон коммуникациялык көндүмдөрдүн негизги компетенцияларын аныктоо.

Изилдөө материалдарын иштеп чыгууда салыштырмалуу чоңдуктун көрсөткүчтөрүн эсептөө жүргүзүлдү. Топтор ортосундагы айырмачылыктардын ишенимдүүлүгү Стьюдент критерийи, репрезентативдик ката жана катасыз болжолдоонун ишенимдүүлүк критерийин эсептөө аркылуу аныкталган. Иште динамикалык катарларды эсептөө ыкмасы (абсолюттук өсүш, өсүү темпи) колдонулган. Маалыматтын бардык көлөмү Microsoft Excel программасынын жардамы менен персоналдык компьютерде иштелип чыккан.

3-5-баптарда жеке изилдөөлөрүнүн жыйынтыктары жана аларга талкуулар берилет.

3-бап. «Саламаттык сактоонун кадрдык камсыздалынышы, медициналык айымдарды даярдоо жана ишке орноштуруу системасы».

3.1 Кыргыз Республикасында калктын камсыз болушу жана медициналык айымдарды даярдоо. Орто медициналык кызматкерлер менен камсыз болуу динамикасында бардык жылдары төмөндөө тенденциясы аныкталган. Атап айтканда, орто медициналык кызматкерлер менен камсыз болуу көрсөткүчү 2016-жылы -55,0дөн 2023-жылга 45,8 ге чейин төмөндөдү 10 000 калкка, динамикада көрсөткүч төмөндөө темпи боюнча -16,7% га азайган, анын ичинде практикалык жардам көрсөтүүчү орто медициналык кызматкерлер менен камсыз болуу көрсөткүчү 2016-жылы 44,5 жана 2023-

жылы 10 000 калкка 38,3 түздү, жыл ичинде динамикада 2016-жылга салыштырмалуу 2023-жылы көрсөткүчтүн -1,4% га төмөндөшү байкалган, 2022-жылы гана +0,2%га бир аз өскөн. Изилденген жылдарда медициналык кызматкерлер менен камсыз болуу 2016-жылы 10 000 калкка 41,3 жана 2023-жылы 34,8 түзгөн, төмөндөө темпи -15,7% ды түзгөн, максималдуу төмөндөө 2022-жылы -7,3% га аныкталган.

Республика боюнча орто медициналык кызматкерлер менен камсыз болуунун -16,7% га төмөндөшү байкалган. Баарынан көп камсыз болуу Ош шаары боюнча -25,5% га, Ош облусу боюнча -20,8% га, Бишкек шаары -17,8% га, Чүй облусу боюнча -17,2% га, Баткен облусу боюнча -15,8% га төмөндөгөн. Республикада практикалык жардам көрсөтүүчү орто медициналык кызматкерлер менен камсыз болуу 13,9-жылы 2023-жылга салыштырмалуу-2016% га төмөндөгөн. Эң көп төмөндөө Ош шаарында -23,3% га, Ош облусунда -18,0% га, Бишкек шаарында -17,9% га жана Чүй облусунда -14,8% га аныкталды. Медициналык айымдар менен камсыз болуу (10 миң. калкка) республика боюнча -15,7% га, Ош шаары боюнча эң көп -24,7% га, Баткен облусу -18,8% га, Ош облусу -17,1% га жана Бишкек шаары -17,1% га төмөндөгөн.

Республикада орто медициналык билим берүүчү 28 мекеме бар. Алардын ичинен 27 колледж жана 1 медициналык мектеп, менчик формасы боюнча 15 мамлекеттик (14 Медициналык колледж жана 1 медициналык окуу жайы) жана 13 мамлекеттик эмес медициналык колледж. Бишкек шаарында - 8, Чүй облусунда – 4, Нарын облусунда – 1, Ысык-Көл облусунда – 2, Талас облусунда – 1, Ош облусунда – 2, Баткен облусунда – 1, Жалал-Абад облусунда – 5 медициналык колледж, Ош шаарында - 4 жайгашкан.

2016-жылдан 2023-жылга чейин Кыргыз Республикасында орто медициналык билимдүү медициналык кадрларды даярдоонун динамикасы талданды. Кыргыз Республикасында медициналык кадрларды даярдоонун саны боюнча Ош мамлекеттик университетинин алдындагы медициналык колледж, Кыргыз-Өзбек университетинин алдындагы медколледж, Жалал-Абад мамлекеттик университетинин алдындагы медколледж, заманбап маалыматтык технологиялар институтунун медициналык колледжи, Бишкек медициналык колледжи, Жалал-Абад медициналык колледжи алдынкы орунда. Республикада орто медициналык кызматкерлерди даярдаган окуу жайларынын санын көбөйүү тенденциясы байкалып жатканын белгилей кетүү керек. Мында 2023-жылы орто медициналык кызматкерлерди даярдоонун саны 2016-жылга салыштырмалуу -22,2%га азайган. Бирок, региондук билим берүү уюмдарында өсүш тенденциясы байкалууда, бул региондордо медициналык билим берүүнүн жеткиликтүүлүгүн жогорулатат.

3.2 Саламаттыкты сактоо тутумунун кадрдык туруктуулугунун контекстинде медайымдардын ишке орношуусу. Кыргыз Республикасында 2018-2024-жылдары алдыңкы орундардын бирин «Медайымдык иш» адистигинин бүтүрүүчүлөрү ээлешет. 2018-жылы көрсөткүч $33,7 \pm 0,6$ ($n=1585$), 2019-жылы - $32,7 \pm 0,7$ ($n=1434$), 2020-жылы - $28,6 \pm 0,6$ ($n=1304$), 2021-жылы - $29,2 \pm 0,7$ ($n=1170$), 2022-жылы - $27,6 \pm 0,7$ ($n=1064$), 2023-жылы - $29,0 \pm 0,6$ ($n=1280$) жана 2024-жылдары - $29,0 \pm 0,6$ ($n=1335$) түздү. Бул адистиктин бүтүрүүчүлөрү саламаттык сактоо уюмдарында суроо-талапка ээ болууда жана жыл боюнча ишке орношуу көрсөткүчү башка адистиктерге салыштырмалуу жогору бойдон калууда.

Акад. И.К. Ахунбаев атындагы Каракол медициналык колледжинин бүтүрүүчүлөрүнүн ишке орношуусуна талдоо 2019-2020-окуу жылында – 48,3% (207 бүтүрүүчүнүн 100ү), 2020-2021-жылдары – 41,0% (166 бүтүрүүчүнүн 68и), 2021-2022-окуу жылында – 46,3% (2029дан 95-302), 2015-ж.), 2023-2024-жылдар – 42,8% ($n=273$ түн ичинен 92) жумуш менен камсыз болгондугун көрсөттү. Бүтүрүүчүлөрдүн 10,9%ы ($n=10$) Россия Федерациясында ишке орношкон. Негизинен «Фармация» ($n=4$), «Жалпы медицина» ($n=2$), «Медайымдык иш» ($n=1$) жана «Ортопедиялык стоматология» ($n=3$) адистиктери боюнча. Бул мезгил аралыкта 36 бүтүрүүчү чет өлкөгө кеткен.

«Авиценна Билим» медициналык колледжинин бүтүрүүчүлөрүнүн ишке орношуусуна мониторинг жүргүзүү көрсөткөндөй, 2019-2020-окуу жылында – 72,8% (81ден 59), 2020-2021-окуу жылында – 74,3% (74түн ичинен 55), 2021-2022-окуу жылына – 69,4% ($n=02$), 2021-2020-окуу жылында – 69,4% ($n=02$) 67,7% (31ден 21), 2023-2024-жылдары - 72,9% (37ден 27) жумуш менен камсыз болгон. 10 бүтүрүүчү чет өлкөгө кеткен. Белгилей кетсек, бардык бүтүрүүчүлөр негизинен республиканын саламаттыкты сактоо уюмдарында ишке орношкон.

Акад. И.К. Ахунбаев атындагы Каракол медициналык колледжинин студенттеринин анкета сурамжылоосу ($n=204$) жана «Авиценна билим» Бишкек ($n=198$) медициналык колледждин студенттерин ишке орноштуруу маселеси абдан актуалдуу экендигин көрсөттү. Ошентип, студенттер иш менен камсыз болуунун негизги көйгөйлөрү жаш адистер үчүн жакшы вакансиялардын жоктугу ($45,7 \pm 2,4$ жана $32,1 \pm 2,3$, $p > 0,05$), айлык акынын аздыгы ($41,3 \pm 2,4$ жана $37,5 \pm 2,4$, $p > 0,05$) жана атаандаштык ($24,3 \pm 2,1$ жана $25,1 \pm 2,1$, $p > 0,05$) деп эсептешет. Билим берүүнүн сапатынын негизги факторлорун талдоо көрсөткөндөй, Каракол медициналык колледжинин (№1) жана Авиценна медициналык колледжинин (№2) студенттери олуттуу айырмачылыктары жок, мугалимдин квалификациясы билим берүүнүн сапатына таасир этүүчү негизги себептеринин бири болуп саналат деп эсептешет - $64,2 \pm 3,3\%$ ($n=131$) жана

58,1±3,5% (n=115), $p>0,05$. №1 колледжде сурамжылоого катышкан студенттердин көпчүлүгү аудиториялык камсыздоонун жакшы деңгээлин (53,0±3,4%) жана бейтаптар менен байланышты (59,3±3,4%) белгилешет. №2 колледжде окуу процессин уюштуруунун кыйла канааттандыруу деңгээлин (77,8±2,9%), окуу китептери менен камсыз болушун (73,7±2,2%), материалдык жабдылышын (60,6±3,4%) көрсөтүштү.

4-бап. «Медициналык колледждерде билим берүү процессинин сапаты жана студенттердин кесип тандоосун аныктоочу факторлор».

4.1 Медициналык колледждерде билим берүү процессинин сапаты.

Акад. И. К. Ахунбаев атындагы Каракол медициналык колледжинин 2020-2021-окуу жылында окуган 250 студентине атайын иштелип чыккан «Окуу процесси тууралуу окуучулардын пикири» анкетасы боюнча сурамжылоо жүргүзүлдү. Медициналык колледждин студенттери билим берүү процессин жакшыртуу үчүн жалпысынан компьютердик технологияларды активдүү колдонууну (25,2±1,5%), саламаттык сактоо уюмдарында практикалык сабактарды өткөрүүнү (21,9%±1,4), $p>0,05$, окутуунун интерактивдүү ыкмаларын (21,4±1,4%), $p>0,05$ жана окуу симуляциялык кабинеттерин (19,4±1,4%), $p>0,05$ активдүү колдонууну сунушташты. Ар бир курс менен студенттердин арасында окуу процессин жакшыртуу боюнча практикалык мүнөздөгү иш-чараларды сунуш кылган учурлар көбөйүүдө. Окуучулардын окуу процессине, тактап айтканда уюштурууга, сапатка баа берүүсү окуу процессинин жакшырышына шарт түзөт.

Текшерүү баракчаларынын негизинде жүргүзүлгөн окутуунун сапатына эксперттик баа берүү (n=39) Каракол медициналык колледжинде окутуунун жогорку усулдук деңгээлин көрсөттү, бирок, кемчиликтер да аныкталган, анын ичинде интерактивдүү ыкмалардын чектелүү колдонулушу жана студенттердин өз алдынча иштерин уюштуруудагы кыйынчылыктар. Материалдык-техникалык абалы боюнча, колледж лицензиялык талаптарга жана мамлекеттик билим берүү стандартына толук жооп берет. Анкеталоонун маалыматтары боюнча окутуучулар курамынын кесиптик даярдыгынын жетиштүү деңгээли, жаш курагынын тең салмактуу бөлүштүрүлүшү жана квалификацияны жогорулатууга тартуунун жогорку деңгээлине ээ. Ошол эле учурда стратегиялык көңүл бурууну талап кылган илимий иштерге тартылуунун аздыгы белгиленет.

Мекемелердин жетекчилери (n=112) медициналык колледждин бүтүрүүчүлөрүн даярдоодо төмөнкү багыттар боюнча эң чоң кемчиликтерди белгилешет: коммуникативдик жана бейтаптар менен иштөө (50,0±4,7%, n=56); бейтаптарга кам көрүү жана алдын алуу боюнча кеңеш берүү (27,6±4,2%, n=31), $p<0,001$; медициналык процессти башкаруу (22,3±3,9%, n=25), $p>0,05$;

этикалык жана юридикалык суроолор ($16,9 \pm 3,5\%$, $n=19$), $p>0,05$. Көпчүлүк учурда бүтүрүүчүлөрдү даярдоонун сапатына көңүл бурулат ($59,8\%$, $n=67$). Ушуга байланыштуу практикалык окутууга жана коммуникативдик көндүмдөрдү өнүктүрүүгө басым жасоо менен медициналык айымдарды даярдоо системасын реформалоо зарыл.

4.2 Медициналык колледждин студенттеринин кесип тандоосуна түрткү берүү. Акад. И. К. Ахунбаев атындагы Каракол медициналык колледжинин сурамжыланган студенттеринин көпчүлүгү жакшы билими ($27,4 \pm 1,6\%$), кесипке болгон суроо-талап ($15,6 \pm 1,3\%$), $p<0,001$, жакындарынын кеңеши боюнча ($10,5 \pm 1,1\%$), $p<0,001$ медициналык колледжде окууну тандашкан. Кесип тандоо көпчүлүк учурда диплом алууга умтулуу ($27,0 \pm 1,6\%$), адамдарга жардам берүү ($26,8 \pm 1,6\%$), жакындарынын ден соолугуна кам көрүү ($23,6 \pm 1,5\%$), кесиптин кадыр-баркы ($22,8 \pm 1,5\%$), бала кездеги кыялы ($22,3 \pm 1,5\%$) менен шартталган. Медициналык колледждин студенттеринин $65,2\%$ кесип тандоосуна канааттанган, бул биринчи курстун студенттеринин $28,4\%$, экинчи курстун студенттеринин $25,2\%$ жана биринчи курстун студенттеринин $11,6\%$ белгилеген. Пандемия-19 медициналык колледждин көпчүлүк студенттеринин туура кесип тандагандыгын тастыктады ($70,0\%$). Мында эң көп салыштырма салмакты биринчи курста окугандар ($32,4\%$), экинчи курста окугандар - $21,2\%$ жана үчүнчү курста окугандар - $16,4\%$ түздү. Студенттердин жалпы билим берүүнүн уюштурулушун жана сапатын баалоосу билим берүү процессин жакшыртууга өбөлгө түзөт.

4.3 Билим берүү процессиндеги компетенттүүлүк мамиле. Компетенттүүлүк мамиле жаш адиске теориялык билим алууга багыт берет, бирок ошол эле учурда медициналык колледждин бүтүрүүчүсү ээ болушу керек болгон практикалык билимдин деңгээлин жана анын эмгек рыногунда өздөштүрүү жөндөмдүүлүгүн жогорулатууга багытталган негиздер түзүлөт. Медайымдарды даярдоо практикага багытталган болушу керек, башкача айтканда, адистин кесиптик ишмердүүлүгүндө аларды колдонуу тажрыйбасы менен изилденген фундаменталдык теориялык дисциплиналардын байланышын камсыз кылуу керек. 1 жана 3-курстун студенттери анатомия, кадимки физиология ($15,5 \pm 3,9\%$) сыяктуу теориялык сабактарды даярдоого өтө аз маани беришет, мындай студенттер $1,5$ эсе көп болууда, ($22,6 \pm 4,5\%$), $p>0,05$, бул үчүнчү курска карата медициналык кесипти даярдоодо теориялык дисциплиналардын маанилүүлүгүн түшүнгөндүгүн көрсөтөт. Клиникалык дисциплиналардын маанилүүлүгү 3-курстун студенттеринде ($58,3 \pm 5,3\%$) 1-курстун студенттерине ($26,2 \pm 4,7\%$) караганда жогору, $p<0,001$. Үчүнчү курстун студенттери ($67,8 \pm 5,0\%$) биринчи курстун студенттерине ($20,2 \pm 4,3\%$) караганда манипуляциялык жөндөмдөрү жогору болгон, $p<0,001$. Орто медицина

кызматкерлеринин кесиптик ишмердигин жөнгө салуучу ченемдик документтерди билүү 1 жана 3-курстун студенттери үчүн маанилүү деп эсептелет ($2,4\% \pm 1,6\%$ жана $14,3\% \pm 3,8\%$, тиешелүүлүгүнө жараша), $p < 0,01$. Коммуникативдик көндүмдөрү жана алардын маанилүүлүгү 1-курстун студенттери тарабынан ($5,9 \pm 2,5\%$) 3-курстун студенттерине ($48,8 \pm 5,4\%$) караганда бааланбайт, $p < 0,001$.

Медайымдарды даярдоого компетенттүүлүк мамиленин билим берүү концепциясын киргизүү медициналык эмгек рыногунда атаандаштыкка жөндөмдүү жогорку квалификациялуу адистерди даярдоого көмөк көрсөтүү менен окуу процессин сапаттык жаңы деңгээлде өткөрүүгө мүмкүндүк берет.

Орто кесиптик билим берүүнүн Улуттук квалификациялык алкактарынын максаты 2-4 жылдык окуу узактыгы жана 120-240 кредит сааттык эмгек сыйымдуулугу менен теориялык жана кесиптик билимдерди интеграциялоону камтыган практикалык билимдерди жана практикалык тажрыйбаны алуу болуп саналат. Билимдин, жөндөмдүн жана көндүмдөрдүн негизинде окутуу процессинде студенттин жеке компетенцияларын киргизүүнү, ошондой эле өз алдынча практикалык ишмердүүлүккө басым жасоону, эмгек жамаатындагы адистердин ишмердүүлүгүн баалоону белгилей кетүү керек.

4.4 Коммуникативдик көндүмдөр боюнча медайымдарды даярдоо программалары. «Медициналык практикада медайымдык адистердин коммуникативдик көндүмдөрү» дисциплинасынын элективдик курсунун сунуш кылынган, ишке киргизилген жана апробацияланган окуу планы студенттерде бейтаптар жана кесиптештер менен натыйжалуу баарлашуу үчүн зарыл болгон көндүмдөрдү жана билимдерди өнүктүрүүгө багытталган.

Медайымдардын коммуникативдик көндүмдөрүн өздөштүрүүсүнө багытталган «Медициналык практикадагы медайымдардын коммуникативдик көндүмдөрү» жана «Кесиптик психология» элективдик курсунун окуу программаларына салыштырмалуу талдоо жүргүзүлдү. «Медициналык практикада медайымдык адистердин коммуникативдик көндүмдөрү» элективдик курсунун иштелип чыккан окуу планы заманбап клиникалык практикага даярдоого багытталган. Программа практикалык багыты, санариптик технологияларды эске алуу менен, ошондой эле бейтаптар менен түздөн-түз өз ара аракеттенүүгө жана кесипкөйлөр аралык коммуникацияга байланыштуу темаларды кеңейтүү менен айырмаланат. Ошол эле учурда «Кесиптик психология» курсу психологиянын теориялык аспектилерин тереңирээк изилдөөгө ылайыктуу жана кошумча билим берүү катары сунуш кылынышы мүмкүн.

Программанын натыйжалуулугун баалоонун алкагында аталган дисциплина боюнча квалификацияны жогорулатуу курстарынан өткөн Кыргыз

Республикасынын медициналык колледждеринин 80 окутуучусуна тестирлөө өткөрүлдү. Окутууга чейинки жана кийинки билим деңгээлин салыштырмалуу талдоо коммуникация көндүмдөрүнүн олуттуу жакшыргандыгын көрсөттү. Курсту аяктагандан кийин, окутуучулар медайымдар менен бейтаптардын ортосундагы өз ара аракеттенүүнү жакшыртуу үчүн так, мазмундуу жана кесипкөйлүккө багытталган жоопторду көрсөтүштү.

4.5 Медайымдык жардамдын сапатын жакшыртууда натыйжалуу байланыш. Медициналык жардам көрсөтүүнүн сапатын жакшыртуу боюнча натыйжалуу коммуникациялар маселелери боюнча Кыргыз Республикасынын медайымдык ишинин 370 адисине социологиялык сурамжылоо жүргүзүлдү. Сурамжылангандардын басымдуу бөлүгү медициналык кызмат көрсөтүүдө кесиптик компетенциялардын жетишсиздигинен коркушат - $67,3 \pm 2,4$ ($n=249$), бейтаптардын даттанууларынан - $25,1 \pm 2,2$ ($n=93$), $p < 0,001$ жана дарыгер тараптан эскертүүлөрдөн - $7,6 \pm 1,3$ ($n=28$), $p < 0,001$ коркушат. Медициналык жардам көрсөтүүдө көпчүлүк медайымдык ишинин адистери бейтаптардын ден соолугунун абалынын негизги артыкчылыгы деп - $47,6 \pm 2,5$ ($n=176$), медициналык процедураларды өз убагында аткаруу жана кесипкөйлүк - $44,3 \pm 2,5$ ($n=164$), $p > 0,05$, медициналык процедуралар учурунда бейтаптын муктаждыктарын канааттандыруу адистердин жоопторунда үчүнчү орунду гана ээлейт - $6,2 \pm 1,5$ ($n=23$), $p < 0,001$ жана бейтаптын төлөө жөндөмдүүлүгү $1,9 \pm 0,7$ гана медициналык кызматкерлерин ($n=7$), кызыктырды $p < 0,01$. Медайымдык иш адистеринин социологиялык сурамжылоосунун натыйжалары медициналык жардамдын сапатын жогорулатуу үчүн натыйжалуу коммуникациялардын маанилүүлүгүн көрсөттү.

5-бап. «Кыргыз Республикасындагы медайымдарды орто кесиптик даярдоо системасын эксперименталдык моделдөөнүн илимий негиздемеси».

5.1 Медициналык айымдарды даярдоо процессинде инсандар аралык баарлашуу көндүмдөрү. Тандоо курстарын колдонуу менен орто кесиптик билим берүүнүн мамлекеттик билим берүү стандартын ишке ашыруу компетенттүүлүк мамилени колдонуу менен медициналык колледждин студенттеринин инсандар аралык байланыш көндүмдөрүн өздөштүрүүсүнө өбөлгө түзөт.

Инсандар аралык коммуникация көндүмдөрү боюнча тандоо курсу биринчи семестрден баштап «Медайымдык иштин негиздери» дисциплинасына параллелдүү үч модулда сунушталат. Окууну аяктаганда студенттерге инсандар аралык баарлашуу көндүмдөрүн өздөштүрүү боюнча анкета жүргүзүү сунушталат.

1-модулда инсандар аралык байланыштын негиздери, түшүнүктөрдү, принциптерди, кадамдарды жана көндүмдөрдүн өзүн-өзү баалоосун камтыйт. №2 модулуна «Инсандар аралык байланыш» жеке жана топтук окутуу, мотивация жана эффективдүү баарлашуу маселелери иштелип чыккан. № 3 модулу «Инсандар аралык коммуникация көндүмдөрү» вербалдык жана вербалдык эмес коммуникацияларды, пикирлерди жана инсандар аралык баарлашуунун өзгөчөлүктөрүн карайт. Бул эффективдүү курс акад. И.К. Ахунбаев атындагы Каракол медициналык колледжинин окуу процессине киргизилген.

Окууну аяктоодо үч модуль боюнча анкеталоо жүргүзүлүп, алынган жоопторго ылайык упайлар коюлду. № 2 жана № 3 модулу боюнча студенттердин инсандар аралык байланыш боюнча билим деңгээлин талдоо канааттандыруу деп бааланды жана № 1 модулу боюнча гана студенттердин көпчүлүк бөлүгү жакшы билимдерин көрсөтүштү. Тилекке каршы, аталган үч модулда тең билим деңгээли бардык модульдар боюнча канааттандыруу студенттер болгон.

Кошумча үч модулдун «Дисциплинага киришүү» I бөлүмгө киргизилиши, андан кийин инсандар аралык коммуникация көндүмдөрүн өздөштүрүү боюнча студенттерди сурамжылоо көрсөткөндөй, студенттердин көпчүлүгү окутуудан кийин бейтаптар менен инсандар аралык байланыш көндүмдөрү боюнча оң жоопторду беришкен. Медициналык колледждин студенттеринин инсандар аралык коммуникация көндүмдөрүн өздөштүрүү медайымдык чөйрөдө ийгиликтүү профессионалдык ишмердүүлүктү жүргүзүүгө мүмкүндүк берет.

5.2. «Медайымдар иши» адистиги боюнча орто кесиптик билим берүүнүн окуу пландары жана Кыргыз Республикасындагы медайымдарды даярдоо системасынын модели. Сунуш кылынган кесиптик орто билим берүү программасында төмөнкүлөр сунушталат: (5.2.3-таблица):

1. Күчөтүлгөн практикалык даярдоо. Базалык программада «Практика» бөлүмү окуу процессинин эң аз бөлүгүн 11,11%, тажрыйбалык программада – 42,78% түзөт. Орто кесиптик билим берүүнүн сунушталган Билим берүү программасы практикага багытталган окутуу программасына багытталган жана 33,33% да каралат, бул 60 кредитти түзөт жана Кыргыз Республикасынын Министрлер кабинетинин 2024-жылдын 8-июлундагы № 371 токтому менен бекитилген Кыргыз Республикасынын Башталгыч, орто жана жогорку кесиптик билим берүүсүнүн мамлекеттик билим берүү стандартынын Макетине ылайык келет.

5.2.3-таблица – 060109 «Медайымдык иш» адистиги боюнча орто кесиптик билим берүүнүн билим берүү программаларынын түзүмү

№ п/п	Дисциплиналардын цикл коду	Дисциплиналардын циклдери жана аларды өздөштүрүүнүн долбоорлонгон натыйжалары	ОП көлөмү жана анын академиялык кредиттердеги окуу циклдери		
			Эксперименталдык окуу планы 060109 «Медайымдык иш» (MER)	Кесиптик орто билим берүүнүн окуу планы 060109 «Медайымдык иш»	ОКБ ОП сунушталган түзүмү
			3 жыл	2 жыл 10 ай	2 жыл 10 ай
1	1-блок	1) жалпы гуманитардык цикл; 2) математикалык жана табигый илимий цикл; 3) кесиптик цикл	101	156	118
2	2-блок	Жумуш ордунда Практика/ окутуу (практикалык билгиликтер жана көндүмдөр медициналык колледждин билим берүү программасы менен аныкталат)	77	20	60
3	3-блок	Жыйынтыктоочу мамлекеттик аттестация	2	4	2
4	-	Дене тарбия (жумасына 2 сааттан)	+	+	+
5	ОКБнын билим берүү программасынын көлөмү		180	180	180

Эскертүү: ОП – окутуу программасы, ОКБ – орто кесиптик билим берүү.

2. Билимди баалоонун инновациялык ыкмалары. Жаңы программада объективдүү структураланган клиникалык экзаменди (ОСКЭ) колдонуу сунушталат, ал сыналып, И. Ахунбаев атындагы КММАга жана ОшМУга ийгиликтүү ишке киргизилген. Негизги билим берүү программасы салттуу экзамен формасы менен чектелет жана эксперименталдык программада бүтүрүүчүлөрдүн квалификацияларын көз карандысыз баалоо каралган эмес.

3. Республикада кесиптик медициналык билим берүүнү модернизациялоонун жана медайымдарды даярдоонун компетенттүү

моделине өтүүнүн шартында натыйжалуулукту, объективдүүлүктү жана практикалык багытты жогорулатууга багытталган жыйынтыктоочу мамлекеттик аттестациянын илимий негизделген модели сунушталууда.

Сунушталган моделдин негизги элементи болуп жыйынтыктоочу мамлекеттик аттестациянын көлөмүн оптималдаштыруу - жыйынтыктоочу аттестациянын көп деңгээлдүү жана интеграциялык мүнөзүн сактоо менен бдан 2 кредитке (60 саатка) кыскартуу саналат (5.2.2-сүрөт):

1. Биринчи этап – компьютердик тестирлөө, бул окуучулардын теориялык даярдыгынын деңгээлине объективдүү баа берүүнү камсыз кылат. Бул этап жыйынтыктардын ишенимдүүлүгүн жогорулатууга мүмкүндүк берген заманбап маалыматтык технологияларды колдонуу менен жүргүзүлөт. Тестирлөөгө даярданууга 18 академиялык саат бөлүнөт.

2. Экинчи этап – объективдүү структураланган клиникалык экзамен (ОСКЭ). Бул формат кесиптик медициналык чөйрөнү моделдөөчү шарттарда студенттердин клиникалык көндүмдөрүн жана коммуникативдик жөндөмдөрүн практикалык жактан баалоону камсыз кылат. ОСКЭни даярдоого жана өткөрүүгө жалпы убакыт 18 саатты түзөт.

3. Үчүнчү этап-интеграцияланган билимди жана көндүмдөрдү ар тараптуу текшерүүгө багытталган билет системасын колдонуу менен салттуу экзамен. Бул этапка даярданууга 18 саат, экзамендерди өткөрүүгө 6 саат каралган. Сунушталган модель теориялык жана практикалык багыттардын тең салмактуу айкалышын камсыз кылат, туруктуу кесиптик көндүмдөрдү жана компетенцияларды калыптандырууга өбөлгө түзөт, бүтүрүүчүлөрдү даярдоонун жыйынтыктоочу деңгээлин объективдүү жана ачык баалоо үчүн шарттарды түзөт. Мазмунунун сапатын жоготпостон жыйынтыктоочу мамлекеттик аттестациянын көлөмүн кыскартуу билим берүү ресурстарын сарамжалдуу пайдаланууга мүмкүндүк берет жана медициналык билим берүүнүн сапатынын жогорку стандарттарын сактоо менен студенттерге жана окутуучуларга жүктү азайтат. Ошол эле учурда бошотулган академиялык кредиттер «Жумуш ордунда Практика/окутуу» 2-блокко кайра бөлүштүрүлгөн, бул билим берүү программасынын практикага багытталган компонентин күчөтүүгө мүмкүндүк берди. Оскар алардын даярдык деңгээлин объективдүү баалоого, субъективдүү факторлордун таасирин азайтууга жана экзамендин баасынын тактыгын жогорулатууга мүмкүндүк берет.

Медайымдык иште билим берүүнү реформалоо процессин төмөнкүлөр зарыл: саламаттык сактоо системасынын керектөөлөрүнө жана эл аралык стандарттарга ылайык ишке ашыруу; медайымдык практикада клиникалык насаатчылыкты өнүктүрүү; билим берүү процессине жаңы инновациялык технологияларды киргизүү; окутууда практикага багытталган жана

компетенттүүлүк мамилелерди колдонуу; республиканын региондорунда кадрдык ресурстардын мониторинги боюнча маалыматтар базасынын болушун камсыз кылуу.

Медайымдык иш боюнча адисти орто кесиптик даярдоону уюштуруу окуу процессинде гана эмес, ошондой эле медициналык кызматкердин инсандыгын өнүктүрүүгө көмөктөшүүчү кесиптик сапаттарды өркүндөтүү боюнча практикалык иш-аракеттерде жаңы ыкманы ишке ашырууга, чыгармачыл мамилени стимулдаштырууга жана жаш адисти саламаттык сактоо уюмунда жумуш ордунда бекемдөөгө өбөлгө түзөт.

Максаты: медайымдык адистерди даярдоонун сапатын жана билим берүү кызматтарынын заманбап эмгек рыногунун талаптарына ылайыктуулугун жогорулатуу

5.2.2-сүрөт-орто кесиптик билим берүү деңгээлинде медайымдардын адистерин даярдоонун модели.

Медициналык колледждердин студенттери үчүн инсандар аралык байланыш көндүмдөрүн камтыган билим берүү программаларын түзүү менен орто кесиптик билим берүүнүн мамлекеттик билим берүү стандартын ийгиликтүү ишке ашыруу, компетенттүүлүккө негизделген ыкманы колдонуу менен жаңы окуу мүмкүнчүлүктөрүнө туура келет

Кошумча үч модулдун «Дисциплинага киришүү» I бапка киргизилиши, андан кийин инсандар аралык коммуникация көндүмдөрүн өздөштүрүү боюнча студенттерди сурамжылоо көрсөткөндөй, студенттердин көпчүлүгү окутуудан кийин бейтаптар менен инсандар аралык байланыш көндүмдөрү боюнча оң жоопторду беришкен. Медициналык колледждин студенттеринин инсандар аралык коммуникация көндүмдөрүн өздөштүрүү медайымдык чөйрөдө ийгиликтүү профессионалдык ишмердүүлүктү жүргүзүүгө мүмкүндүк берет.

КОРУТУНДУЛАР:

1. Жалпысынан республикада орто медициналык билими бар медициналык кадрларды даярдоонун төмөндөгөнү менен орто медициналык кызматкерлер менен камсыздалуунун кыскаруу тенденциясы байкалууда. Республикада орто кесиптик билим берүүчү окуу жайларынын көбөйүшү менен окуучулардын санынын азайышы байкалууда. Бүтүрүүчүлөрдүн ишке орношуусуна мониторинг жүргүзүү иш тажрыйбасы жок жаш адистер үчүн ылайыктуу вакансиялардын жоктугун, ошондой эле сунушталган эмгек акынын төмөн деңгээлин көрсөтүп турат.

2. Каракол медициналык колледжинде окутуунун жогорку деңгээлине карабастан, аларды жакшыртууну талап кылган кемчиликтер аныкталды. Сурамжылоого ылайык, медициналык колледждин студенттеринин негизги көйгөйлөрү окуу процессинин канааттандыралык эмес уюштурулушу, практикалык көндүмдөрдү өздөштүрүү үчүн жабдылган кабинеттердин жоктугу, студенттик ашканада жана буфеттерде жогорку баалар. Медициналык колледждин көпчүлүк студенттери кесипти туура тандап алышкан, кадыр-барктуу деп эсептешет, кесип тандоого канааттанышат.

3. «Медициналык практикадагы медайымдардын коммуникациятивдик көндүмдөрү» элективдик курсунун иштелип чыккан жана апробацияланган окуу планы студенттердин коммуникациялык көндүмдөрүн өнүктүрүүгө жана аларды күнүмдүк жумушта колдонууга көмөктөшөт, ошону менен медициналык тейлөөнүн жогорку сапатын камсыз кылат жана медайымдык жардамды жакшыртат.

4. Кыргыз Республикасында медициналык айымдарды орто кесиптик медициналык даярдоо системасынын иштелип чыккан илимий негизделген уюштуруу модели практикалык багыттагы мамилеге, коммуникативдик көндүмдөрдү өнүктүрүүгө, кесиптик калыптанууга, окутуу процессинде жаңы инновациялык технологияларды колдонууга жана медайымдык жардам көрсөтүүнү жакшыртууга көмөк көрсөтүүчү инсандар аралык баарлашууга багытталган.

ПРАКТИКАЛЫК СУНУШТАР:

I. Кыргыз Республикасынын Билим берүү жана илим министрлигинин деңгээлинде:

1. Медайымдык персоналды кесиптик даярдоо системасынын ичинде да, медайымдык билим берүү менен практикалык саламаттык сактоонун ортосунда да интеграциялоо процесстерин камтыган медициналык айымдарды орто кесиптик даярдоо системасын жакшыртуу.

2. Студенттердин кесиптик жана этикалык компетенттүүлүгүн кеңейтүү үчүн медициналык колледждердин окуу процессинде «Медициналык практикада медайымдык адистердин коммуникативдик көндүмдөрү» дисциплинасынын окуу планын колдонууну кеңейтүү.

II. Кыргыз Республикасынын Саламаттык сактоо министрлигинин деңгээлинде:

1. Жаш адистердин практикалык саламаттыкты сактоого ыңгайлашуусун камсыз кылуу жана кадрлардын алмашуусун азайтуу боюнча клиникалык насаатчылык системасын өнүктүрүүгө көмөктөшүү.

2. Ресурстарды натыйжалуу бөлүштүрүү жана саламаттыкты сактоо тутумун пландаштыруу үчүн орто медициналык кызматкерлерге жана жаш адистерге мониторинг жүргүзүү.

III. Саламаттык сактоо уюмдарынын деңгээлинде:

1. Бош орундардын жарманкесин өткөрүүдө билим берүү уюмдары менен иштешүү.

2. Жаш адистерди адаптациялоо жана иш ордуна кармап калуу үчүн жаш адистерди ишке орноштуруу учурунда клиникалык насаатчылыкты өнүктүрүү.

IV. Орто кесиптик даярдыктагы билим берүү уюмдарынын деңгээлинде:

1. Орто медициналык кызматкерлер менен камсыз болууну жогорулатуу үчүн максаттуу ыкманы кеңири колдонуу.

2. Медициналык колледждердин окутуучуларын жогорку медайымдык билими бар адистер менен алмаштыруу.

3. Практикалык багытталган ыкманы колдонуу менен саламаттык сактоо системасынын заманбап талаптарына ылайык медициналык айымдардын кесиптик орто даярдыгын жүргүзүү.

4. Медайымдык студенттерди кабыл алууну пландаштыруу үчүн медициналык колледждин бүтүрүүчүлөрүнүн ишке орношуусуна мониторинг жүргүзүү.

СПИСОК ОПУБЛИКОВАННЫХ РАБОТ ПО ТЕМЕ ДИССЕРТАЦИИ:

1. **Тургуналы кызы Гулира.** Вопросы обеспеченности населения и подготовки медицинских сестер в Киргизской республике / Тургуналы кызы Гулира // Бюллетень науки и практики. - Нижневартовск, 2019. – Т. 5, № 9. – С. 153-158; То же: [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://elibrary.ru/item.asp?id=41034081>

2. **Тургуналы кызы Гулира.** Проблемы и перспективы подготовки специалистов среднего звена [Текст] / Тургуналы Кызы Гулира, Н. К. Касиев // Известия ВУЗов Кыргызстана. – 2020. – № 5. – С. 63-66; То же: [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://elibrary.ru/item.asp?id=45707252>

3. **Тургуналы кызы Гулира.** Образовательный процесс в медицинском колледже, по мнению студентов [Текст] / Тургуналы кызы Гулира // Научное обозрение. Медицинские науки. – Москва, 2021. – № 6. – С. 83-87; То же: [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://elibrary.ru/item.asp?id=47501719>

4. **Тургуналы кызы Гулира.** Мотивация выбора профессии студентами медицинского колледжа [Текст] / Н. К. Касиев, Тургуналы кызы Гулира ны в XXI веке: сб. науч. тр. Респ. науч.-практ. конф. мед. факультета КРСУ им. Б.Н. Ельцина с междунар. уч. – Бишкек, 2022. – Вып. 22. – С. 360-366.

5. **Тургуналы кызы Гулира.** Компетентностный подход в подготовке медицинских сестер [Текст] / Тургуналы кызы Гулира // Бюллетень науки и практики. – Нижневартовск, 2024. – Т. 10, № 9. – С. 302-308; То же: [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://elibrary.ru/item.asp?id=69210497>

6. **Тургуналы кызы Гулира.** Анализ трудоустройства выпускников медицинских колледжей [Текст] / Тургуналы кызы Гулира, Н. К. Касиев // Наука, новые технологии и инновации Кыргызстана. – 2024. – № 5. – С. 77-80; То же: [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://elibrary.ru/item.asp?id=79074412>

7. **Тургуналы кызы Гулира.** Навыки межличностного общения в процессе подготовки медицинских сестер [Текст] / Тургуналы кызы Гулира // Наука, новые технологии и инновации Кыргызстана. – 2024. – № 7. – С. 74-77; То же: [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://elibrary.ru/item.asp?id=80428210>

Тургуналы кызы Гулиранын «Кыргыз Республикасындагы медициналык айымдарды даярдоо системасынын уюштуруучулук аспектилеринин илимий негиздемеси» деген темадагы 14.02.03 – коомдук саламаттыкты сактоо жана саламаттыкты сактоо адистиги боюнча медицина илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган диссертациясынын

РЕЗЮМЕСИ

Негизги сөздөр: медайым, медайымдык иш, медициналык колледж, медициналык кызматкер, орто кесиптик билим берүү, ишке орноштуруу.

Изилдөөнүн объектиси: медициналык колледж, медициналык колледждин студенттери.

Изилдөөнүн предмети: даярдоо системасы, билим берүү программалары, бүтүрүүчүлөрдү ишке орноштуруу.

Изилдөөнүн максаты. Саламаттыкты сактоо системасынын заманбап талаптарын эске алуу менен Кыргыз Республикасындагы орто кесиптик билим берүүнүн деңгээлинде «Медайымдык иш» адистиги боюнча медайымдарды даярдоону оптималдаштыруу боюнча чараларды илимий жактан негиздөө.

Изилдөө ыкмалары: аналитикалык, уюштуруучулук моделдөө, ретроспективдүү, социологиялык, статистикалык, эксперттик баалоо.

Алынган натыйжалар жана алардын жаңылыгы. Республиканын мамлекеттик жана жеке менчик медициналык колледждеринде медайымдар менен камсыз болуунун, орто звенодогу медицина кызматкерлерин даярдоонун жана Каракол шаарындагы И. К. Ахунбаев жана «Авиценна Билим» медициналык колледжинде өткөрүлдү. Мугалимдерди даярдоонун усулдук деңгээли аныкталып, окуу процессинин эффективдүүлүгү жана орто звенодогу адистерди даярдоонун сапаты бааланды. Ошондой эле студенттердин окуу процессине канааттануусуна таасир этүүчү факторлор жана алардын медициналык колледжде кесип тандоосунун себептери аныкталды. Биринчи жолу орто кесиптик билим берүүнүн билим берүү программаларынын усулдук аспектиери аныкталган, бул медициналык билим берүүнүн сапатын жогорулатуу үчүн аларды өркүндөтүү зарылдыгын көрсөтүп турат. «Медайымдык иш» адистиги боюнча орто кесиптик билим берүү системасынын жаңы модели иштелип чыккан, ал медайымдык адистерди даярдоонун сапатын жогорулатууга жана билим берүү кызматтарынын заманбап рынок талаптарына ылайык келишине өбөлгө түзөт.

Колдонуу боюнча сунуштар: «Медайымдык иш» адистиги боюнча орто кесиптик билим берүү программасын жана «Медициналык практикада медайымдык адистердин коммуникативдик көндүмдөрү» дисциплинасы боюнча окуу планын ишке ашыруу.

Колдонуу тармактары: коомдук саламаттык жана саламаттык сактоо, медайымдык иш, орто кесиптик билим берүү.

РЕЗЮМЕ

диссертации Тургуналы кызы Гулира на тему «Научное обоснование организационных аспектов системы подготовки медицинских сестёр в Кыргызской Республике» на соискание ученой степени кандидата медицинских наук по специальности 14.02.03 – общественное здоровье и здравоохранение

Ключевые слова: медицинская сестра, сестринское дело, медицинский колледж, медицинский работник, среднее профессиональное образование, трудоустройство.

Объект исследования: медицинский колледж, студенты медицинского колледжа.

Предмет исследования: система подготовки, образовательные программы, трудоустройство выпускников.

Цель исследования. Научно обосновать мероприятия по оптимизации системы организации подготовки медицинских сестер в Кыргызской Республики.

Методы исследования: аналитический, организационное моделирование, ретроспективный, социологический, статистический, экспертная оценка.

Полученные результаты и их новизна. Проведен анализ обеспеченности медицинскими сестрами, подготовка средних медицинских работников в государственных, частных медицинских колледжах республики и трудоустройства выпускников Каракольского медицинского колледжа им. И. К. Ахунбаева и медицинского колледжа «Авиценна билим». Определен методический уровень подготовки преподавателей, оценена эффективность учебного процесса и качество подготовки специалистов среднего звена. Также выявлены факторы, влияющие на удовлетворенность студентов образовательным процессом и причины их выбора профессии в медицинском колледже. Впервые определены методические аспекты образовательных программ средней профессиональной подготовки, указывающие на необходимость их совершенствования для повышения качества медицинского образования. Разработана новая модель системы средней профессиональной подготовки по специальности «Сестринское дело», способствующая повышению качества подготовки специалистов сестринского дела и соответствию образовательных услуг современным требованиям рынка.

Рекомендации по использованию: внедрение учебной программы дисциплины «Коммуникативные навыки специалистов сестринского дела в медицинской практике» по специальности «Сестринское дело» для средней профессиональной подготовки.

Область применения: общественное здоровье и здравоохранение, сестринское дело, среднее профессиональное образование.

SUMMARY

dissertation of Turgunaly kyzy Gulira on the topic: "Scientific Justification of Organizational Aspects of the Nursing Education System in the Kyrgyz Republic" for the degree of candidate of medical sciences in the specialty 14.02.03 - public health and health care

Keywords: nurse, nursing, mid-level medical college, healthcare worker, employment.

Object of study: training system, educational programs, graduate employment.

Subject of study: staffing, organization and management of nursing.

Purpose of the study. To scientifically substantiate measures for optimizing the organization of the nursing education system in the Kyrgyz Republic.

Research methods: analytical, retrospective, statistical, sociological, organizational modeling.

The results obtained and their novelty. An analysis was conducted on the availability of nurses, the training of mid-level medical workers in public and private medical colleges in the republic, and the employment of graduates from I. K. Akhunbaev Karakol Medical College and "Avicenna Bilim" Medical College. Factors determining the quality of mid-level specialist training, student satisfaction with the educational process, and the reasons for choosing the nursing profession were identified. For the first time, a comprehensive analysis of nursing education programs focusing on communication skills used in nurse training was presented. Scientifically substantiated approaches to integrating the educational process for mid-level medical personnel were developed, based on competency-based learning and the development of communication skills, aimed at improving the quality of nurse training in line with modern healthcare system requirements.

Recommendations for use: introduction of the curriculum of the discipline "Communication skills of nursing specialists in medical practice" in the specialty "Nursing" for secondary vocational training.

Scope: public health and health care, nursing, secondary vocational education.

Кагаздын форматы 60 x 90/16. Көлөмү 1,5 б.т.
Кеңсе кагазы. Тиражы 50 нуска.
«Соф Басмасы» ЖЧК тарабынан басылып чыкты.
720020, Бишкек ш., Ахунбаева көч., 92